

МОРГУН Н. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
(Національна академія внутрішніх
справ)

БОНДАР С. В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності
(Національна академія внутрішніх
справ)

СЄДАКОВА В. В.,

доктор філософії в галузі права,
оперуповноважений Відділу
кримінальної поліції
(Голосіївське правління поліції Головного
управління Національної поліції
у м. Києві)

УДК 343.132:343.148:340.69

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.35>**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ЗА УЧАСТЮ СПЕЦІАЛІСТА**

Наукова стаття присвячена дослідженню особливостей використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста. У ній зауважується, що підвищення ефективності досудового розслідування напряму залежить від прийняття слідчим процесуальних рішень у справі, одним із яких є залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Мета статті полягає у визначенні особливостей використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста.

У статті проведено лінгвістичне та наукове тлумачення поняття «спеціальні знання». Автором зауважено, що, якщо розглядати знання за суб'єктом їх застосування, а саме слідчими, то юридичні знання все-таки можуть бути спеціальними. Критерієм відмежування спеціально-юридичних від загальновідомих (юридичних) може бути сфера регулювання (не охоплені кримінальним процесуальним законодавством України в значенні ч. 2 ст. 1 КПК України). Наголошено, що з метою повного та об'єктивного розслідування спеціаліст повинен залучатися кожний раз, коли під час проведення слідчої (розшукової) дії виникає потреба в використанні спеціальних знань.

Автором висвітлено види результатів діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України. Звернено увагу і на досвід Республіки Польща щодо залучення спеціаліста у кримінальному провадженні. Також висвітлено і особливості використання спеціальних знань слідчим під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як огляд місця події, обшук, допит.

Автор дійшов висновку, що ключовою особливістю використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста є те, що залучення ним спеціаліста під час проведення таких процесуальних дій може виявлятися як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. Процесуальна форма використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста полягає у відображенні факту застосування відповідних знань спеціаліста у процесуальних документах слідчого (зазначення відомостей у протоколі таких процесуальних дій, одержання висновків спеціаліста до протоколів у вигляді додатків). Непроцесуальна форма використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста виявляється у тому, що слідчий отримує їх в усній формі (консультації, пояснення) на всіх етапах проведення таких процесуальних дій, без зазначення цього у своїх процесуальних документах. Така непроцесуальна форма сприяє як ефективному проведенню слідчих (розшукових) дій, так і надає чіткий орієнтир слідчому в ході всього досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Ключові слова: огляд місця події, допит, обшук, досудове розслідування, кримінальне правопорушення.

Morhun N. S., Bondar S. V., Siedakova V. V. Features of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist

The scientific article is devoted to the study of the peculiarities of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist. It notes that increasing the effectiveness of the pre-trial investigation directly depends on the investigator making procedural decisions in the case, one of which is the involvement of a specialist during investigative (search) actions.

The purpose of the article is to determine the peculiarities of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist.

The article provides a linguistic and scientific interpretation of the concept of "special knowledge". The author noted that if knowledge is considered by the subject of its application, namely by investigators, then legal knowledge can still be special. The criterion for distinguishing special-legal from generally known (legal) can be the sphere of regulation (not covered by the criminal procedural legislation of Ukraine in the meaning of part 2 of article 1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). It is emphasized that for the purpose of a complete and objective investigation, a specialist should be involved every time when the need to use special knowledge arises in the course of an investigative (search) action.

The author highlighted the types of results of the activities of specialists in criminal proceedings in accordance with the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Attention was also drawn to the experience of the Republic of Poland regarding the involvement of a specialist in criminal proceedings. Also highlighted are the peculiarities of the use of special knowledge by investigators

during such investigative (search) actions as inspection of the scene of the incident, search, interrogation.

The author came to the conclusion that the key feature of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist is that his involvement of a specialist during such procedural actions can be manifested in both procedural and non-procedural forms.

The procedural form of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist is to reflect the fact of the specialist's application of relevant knowledge in the investigator's procedural documents (indication of information in the protocol of such procedural actions, attachment of the specialist's conclusions to the protocols in the form of appendices). A non-procedural form of the investigator's use of special knowledge during investigative (search) actions with the participation of a specialist is that the investigator receives them orally (consultations, explanations) at all stages of conducting such procedural actions, without specifying this in his procedural documents. This non-procedural form contributes both to the effective conduct of investigative (search) actions and provides a clear guide to the investigator during the entire pre-trial investigation of a specific criminal offense.

Key words: *inspection of the scene, interrogation, search, pretrial investigation, criminal offense.*

Вступ. Слідчий, як службова особа, що проводить досудове розслідування у кримінальному провадженні та несе відповідальність за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій, зобов'язаний застосовувати всі заходи для забезпечення ефективності розслідування. Підвищення ефективності досудового розслідування напряму залежить від прийняття ним процесуальних рішень у справі. Одним із дієвих таких його рішень є залучення обізнаних осіб у кримінальному провадженні, що володіють спеціальними знаннями. Особливо корисним це видається під час проведення ним слідчих (розшукових) дій, як основних способів збирання доказів. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України) особами, які володіють спеціальними знаннями, є спеціалісти та експерти [1]. Водночас вважаємо за необхідне звернути увагу саме на спеціаліста, якого слідчий залучає під час проведення слідчих (розшукових) дій, та який надає йому значну допомогу у встановленні обставин кримінального провадження.

Окремі питання використання слідчим спеціальних знань за участю спеціаліста висвітлені у публікаціях таких вчених: О.В. Бишевец, А.В. Бондар, С.М. Бортника, В.В. Гвоздюка, І.В. Пирога, А.О. Полтавського, Д.В. Сидоренка, К.О. Чаплинського, Ю.М. Черноус та ін. Та не зважаючи на це, у працях науковців не акцентована увага на особливостях використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста.

Результати дослідження. Термін «спеціальні знання» неодноразово використовується в нормативно-правових актах, зокрема в КПК України, однак в жодному з них не розкрито зміст цього поняття. Саме тому формулюванню поняття та сутності спеціальних знань у кримінальному провадженні присвячено значну кількість наукових праць вчених, позиції яких досі різняться.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «знання» тлумачиться як: «1. Обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь. 2. Сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження і т. ін. 3. Пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому» [2, с. 469]. В свою чергу, термін «спеціальний» визначається як «1. Призначений виключно для кого-, чого-небудь; який має

особливе призначення... 2. Який стосується окремої галузі науки, техніки, мистецтва і т. ін.; призначений для спеціалістів у цій галузі» [2, с. 1364].

Що ж до наукового тлумачення, то В.В. Семенов вважає, що спеціальні знання – це неодноразово апробовані наукові знання, практичні уміння та навички, що сформувалися під час отримання загальної і професійної освіти, досвіду роботи за спеціальністю та які можна використати відповідно до процедурних правил кримінального процесуального закону для вирішення його завдань [3, с. 20]. Під спеціальними знаннями О.В. Бишевець розуміє сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють обізнані особи (експерти і спеціалісти) у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, та відповідно до норм законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального провадження [4, с. 212–213].

На думку Д.В. Сидоренка, спеціальні знання – це знання в різних галузях, отримані в результаті спеціальної підготовки чи досвіду та використовуються з метою отримання доказової інформації. Спеціальними знаннями у кримінальному судочинстві є виключно знання неправового характеру. Правові ж знання є професійними знаннями для дізнавача, слідчого, прокурора, судді [5, с. 257]. Проте, останнім часом науковці схиляються до думки щодо надання можливості незалежним фахівцем, який не є стороною у справі, своєї думки, висновку з певного важливого питання (*amicus brief*), зокрема і галузі права [6, с. 176; 7; 8].

Слушно наголосити на тому, що В.В. Гвоздок, проаналізувавши рішення Європейського суду з прав людини, що постановлені як проти України, так і проти інших держав, які є прецедентними на території нашої держави і які повинен дотримуватись слідчий під час своєї професійної діяльності, дійшов логічного висновку, що Європейський суд з прав людини відносить до спеціальних знань, знання у сфері юриспруденції. Після чого додав, що, якщо розглядати знання за суб'єктом їх застосування, а саме уповноваженими особами на проведення досудового розслідування, то юридичні знання все-таки можуть бути спеціальними. Їх можна назвати спеціально-юридичними. На його думку, яку доцільно підтримати, критерієм відмежування спеціально-юридичних від загальновідомих (юридичних) у цьому випадку може бути сфера регулювання (не охоплені кримінальним процесуальним законодавством України в значенні ч. 2 ст. 1 КПК України) [6, с. 43, 83, 167].

Тому ми поділяємо думку О.О. Кочури, який під спеціальними знаннями розуміє професійні знання і вміння в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, які необхідні для розв'язання питань, що виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів під час судового провадження. Після чого додав, що такі знання спеціалісти-професіонали набувають в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, що не є загальнопоширеними та загальновідомими [9, с. 285]. Спеціальними знаннями можуть бути знання у сфері юриспруденції.

Аналіз правових актів України надає підстави вважати, що слідчий як самостійно може використовувати спеціальні знання («вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню» [10]), так і залучати обізнаних осіб, в нашому випадку – спеціаліста.

Як слушно зауважив Д.В. Сидоренко, слідчий володіє деяким об'ємом спеціальних знань (в галузі бухгалтерського обліку, правил з техніки безпеки, біології, медицини тощо), тож вправі самостійно використовувати свої знання під час проведення слідчих (розшукових) дій. Та все ж, можливість даної особи по використанню спеціальних знань дещо обмежена, адже висновки, зроблені на підставі проведених ним досліджень, не будуть мати доказового значення [11, с. 257–258].

Вищевикладене свідчить, що слідчий вправі використовувати власні спеціальні знання під час розслідування кримінальних правопорушень. Вони можуть бути корисними для висунення версій, виявлення і оцінки доказів. Також використання слідчим спеціальних знань може слугувати приводом для прийняття ним рішення щодо використання таких знань спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій.

З метою повного та об'єктивного розслідування спеціаліст повинен залучатися кожний раз, коли в ході проведення слідчої (розшукової) дії виникає потреба в використанні спеціальних знань [11, с. 258].

Досить влучним є твердження Б. Слободянюка, що постійне розширення кола завдань, виконання яких можливе з використанням спеціальних знань, що застосовують під час слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста, ставить їх у ряд найоб'єктивніших, а отже, найцінніших джерел доказів у кримінальному провадженні [12, с. 189].

Відповідно до статті 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки в ході досудового розслідування та судового розгляду щодо питань, які потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Така особа може бути залучена для надання безпосередньої технічної допомоги (складення планів, схем, креслень, фотографування, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження в ході досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків (лише під час розслідування кримінальних проступків) [1].

Необхідно зазначити, що з 17 червня 2020 року внесено зміни до ч. 1 ст. 298-1 КПК України, де процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 КПК України, також є висновок спеціаліста [13]. Однак, ч. 2 ст. 84 КПК України залишилась незмінною (де визначені види процесуальних джерел доказів), що в багатьох практиків викликає обґрунтовані сумніви в доказовому значенні таких висновків у кримінальних провадженнях про злочини, особливо у порівнянні з висновками експертів. Також з 15 березня 2022 року були внесені зміни до ст. 71 КПК України, де частину першу після слів «надавати консультації» було доповнено словами «пояснення, довідки» [14].

Провівши аналіз ст. 71 КПК України, можна визначити такі види результатів діяльності спеціалістів:

- консультації та пояснення (ст. 71 КПК України), а саме надання письмових пояснень спеціалістом, який брав участь у проведенні відповідної процесуальної дії (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України);
- довідки (з питань, що належать до сфери знань спеціаліста, у випадках, передбачених ч. 3 ст. 245-1 КПК України);
- висновки у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ч. 3 ст. 214, ч. 1 ст. 298-1 КПК України);
- надання безпосередньої технічної допомоги: складення планів, креслень, схем, відбір зразків для проведення експертизи, фотографування тощо (ч. 2 ст. 71 КПК України) [1].

Також в науковій літературі існує класифікація форм спеціальних знань залежно від використання їх результатів слідчим під час кримінального провадження: непроцесуальна та процесуальна.

Непроцесуальна форма виявляється у тому, що результати використання спеціальних знань слідчим не відбиваються у його процесуальних документах. Наприклад, це можуть бути документальні ревізії, товарознавчі дослідження тощо, які проводяться спеціалістами окремого підприємства, організації, установи чи відомства. Результати таких відомчих ревізій та розслідувань – «акти», «висновки» і інші документи залучаються до матеріалів кримінальних проваджень, як витребувані документи згідно із ст. 93 КПК України і можуть розглядатися як процесуальні джерела доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України) [15, с. 542–543]. Окрім цього, до такої форми належать і консультації спеціалістів, які вони уповноважені давати під час розслідування слідчим кримінальних правопорушень, як в усній, так і в письмовій формі. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України додатками до протоколу слідчої (розшукової) дії можуть бути письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії. Тобто, надалі таке письмове пояснення спеціаліста виключно разом з протоколом слідчої (розшукової) дії може бути використано під час доказування у кримінальному провадженні. На думку А.В. Бондар, результати діяльності фахівця,

зокрема у формі консультацій, варто фіксувати в процесуальних документах, інакше надана ними допомога втрачає сенс. Аналіз ст. 71 КПК України дає підстави стверджувати, що пропозиції щодо консультацій, рекомендацій і результатів застосування науково-технічних засобів не суперечать вимогам закону. Відповідно, усні заяви слід фіксувати в протоколі, а письмові – долучати до протоколу [16, с. 52]. Переконані, що фіксація усіх усних заяв (пояснень та консультацій) спеціаліста у процесуальних документах слідчого (в тому числі і протоколах слідчих (розшукових) дій) є недоцільним, адже це перевантажить такий процесуальний документ і зумовить підміну цільового його призначення. Таку фіксацію потрібно робити лише у окремих поодиноких випадках, наприклад, на розсуд слідчого, уникнення такої фіксації може призвести до визнання отриманих під час слідчої (розшукової) дії недопустимих доказів.

Процесуальна форма відрізняється від непроцесуальної тим, що факт застосування спеціальних знань відображається у процесуальних документах (постановах, протоколах слідчих (розшукових) дій, висновках спеціалістів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки). Додержання встановлених правил складання процесуальних документів є засобом забезпечення достовірності відображених в них фактів. Під час розслідування кримінальних правопорушень процесуальні форми використання спеціальних знань застосовуються як для самостійного вирішення певних завдань розслідування, так і для перевірки фактів, встановлених непроцесуальним шляхом [15, с. 543–544].

Поширеною формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Досліджуючи міжнародний досвід використання спеціальних знань та залучення спеціалістів, нами було проведено аналіз Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща від 30 травня 2022 року (далі – КПК Польщі). Відповідно до ст. 205 КПК Польщі спеціалісти (*specjalist*), що не є посадовими особами правоохоронних органів, перед залученням та початком роботи мають надати обіцянку (присягу) такого змісту: «Усвідомлюючи важливість дорученої мені діяльності та свою відповідальність перед законом, урочисто обіцяю, що я виконуватиму покладені на мене обов'язки з повною сумлінністю та неупередженістю». У звіті про проведену роботу за участю спеціалістів зазначаються їх імена та прізвища, спеціальність, місце роботи та посада, а також вид і обсяг виконуваної кожним із них діяльності [17]. В українському законодавстві лише експерт зобов'язаний надавати присягу: 1) під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта; 2) під час судового розгляду (ст. 356 КПК України).

Цікавим видається те, що відповідно до статті 206 КПК Польщі, за необхідності спеціалісти можуть бути допитані як свідки [17]. Українське законодавство не передбачає такої процесуальної дії: допит спеціаліста як свідка. Згідно з приписами ст. 360 КПК України спеціаліст дає усні консультації чи письмові роз'яснення на стадії дослідження доказів, і учасниками процесу йому можуть бути поставлені запитання щодо наданих ним консультацій у процесі дослідження доказів. Натомість, на практиці досить часто проводиться допит спеціалістів як свідків через відсутність прямої на це заборони в КПК України (відповідно до ч. 2 ст. 65 КПК України спеціаліст не зазначений, як особа, що не може бути допитана як свідок). Тож, на нашу думку, для врегулювання даного питання необхідно доповнити українське законодавство окремою слідчою (розшуковою) дією – допит спеціаліста. Адже шляхом введення в кримінальний процес такої процесуальної дії, як допит спеціаліста, можлива пряма реалізація використання спеціальних знань у процесуальній формі, а отже показання, надані спеціалістом під час допиту, вважатимуться джерелом доказів.

Втім, законодавець визначає ряд випадків обов'язкового залучення спеціаліста до кримінального провадження, закріплених у відповідних нормах КПК України: копіювання інформації, яка знаходиться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, а також їх невід'ємних частинах (ч. 4 ст. 99 та ч. 2 ст. 168 КПК України); допит малолітньої або неповнолітньої особи (ст.ст. 226, 227 КПК України); огляд комп'ютерних даних (ч. 3

ст. 237 КПК України); огляд трупа (ст. 238 КПК України) [1]. Практика показує, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, під час проведення яких слідчий залучає спеціалістів, є огляд місця події, допит, обшук тощо. Кожна слідча (розшукова) дія, що проводиться за участю спеціаліста, має свої особливості.

Основне місце серед слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання доказової інформації, займає огляд місця події. Названа слідча (розшукова) дія дозволяє слідчому безпосередньо сприймати: обстановку місця події, об'єкти на ньому з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та з'ясування інших обставин події, що мають значення для кримінального провадження, скласти уявлення щодо механізму кримінального правопорушення, висунути версії та визначати напрямки розслідування. Від своєчасності, невідкладності й якості проведення огляду в багатьох випадках залежить успіх всього розслідування [18, с. 213–214].

На практиці досить поширеною є ситуація, коли огляд місця події проводить слідчо-оперативна група у складі одного слідчого, а в подальшому досудове розслідування проводить інший. У таких випадках під час ознайомлення з матеріалами провадження, а саме з протоколом огляду місця події, дуже важливо, щоб слідчий мав змогу уявити та відновити повну картину з місця події. А тому, під час огляду місця події спеціаліст обов'язково має надавати роз'яснення, плани, схеми, можливі версії та припущення, що підлягають встановленню. Всі ці відомості можуть міститись у заяві спеціаліста в заключній частині протоколу або можуть бути окремим додатком до протоколу огляду місця події (письмове пояснення спеціаліста).

Для того, щоб повно і точно описати обстановку місця події, слідчому необхідна допомога спеціаліста, адже при складанні описової та заключної частин протоколу огляду, в яких фіксуються засоби, способи і методи виявлення, фіксації та вилучення слідів, використовується спеціальна термінологія. Допомога спеціаліста, як влучно відмічає І.М. Бацько, «дозволяє правильно віддзеркалити в протоколі виявлені дані, адекватно описати об'єкти, що містять доказову інформацію, і скласти ясну картину проведеної слідчої дії» [18, с. 102].

Наступною слідчою (розшуковою) дією, під час якої виникає необхідність використувати спеціальні знання, є допит. Ефективність допиту залежить від багатьох чинників, але, насамперед, від слідчого. Слідчий вправі самостійно вирішувати, чи необхідно йому залучити спеціалістів під час допиту, чи він в змозі провести допит без консультацій обізнаних осіб, окрім випадку, що прямо передбачений ч. 1 ст. 226 КПК України, де допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря, тобто з обов'язковим залученням спеціаліста [1].

Допомога спеціаліста перед допитом виявляється у наданні слідчому пояснення щодо питань, що потребують використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; формулюванні питань, найбільш оптимальних для з'ясування істини та складанні плану допиту; підготовці необхідних матеріалів та виборі технічних засобів фіксації.

Спираючись на власний професійний досвід, В. В. Циркаль визначає випадки, коли, на його думку, участь спеціаліста в допиті є необхідною: на допиті мають бути досліджені дуже складні положення, що відносяться до певної галузі знань, засвоїти які за термін, відведений для досудового розслідування, слідчий не в змозі; допит з використанням спеціальних знань не стосується складних положень, але відноситься до з'ясування обставин за багатьма епізодами; майбутній допит буде стосуватися положень, що відносяться до спеціальних знань, а допитуваний, за даними слідчого, має дуже високу професійну підготовку та досвід роботи [19, с. 52].

Серед тактичних прийомів збільшення результативності допиту слідчий може пред'явити під час проведення слідчої (розшукової) дії предмети, документи чи інші речові докази, вилучені в ході проведення досудового розслідування. В деяких випадках під час допиту можна оголошувати висновки спеціалістів та результати окремих слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста з метою викриття неправди в показаннях допитуваного. Під час даного прийому допомога спеціаліста буде вкрай важливою: від підбору предметів, що

можуть брати участь у демонстрації, визначенню необхідної послідовності пред'явлення до застосування технічних засобів для показу певних властивостей предмета.

Для забезпечення фіксації повного об'єму інформації, отриманої під час допиту, застосовується звуко- або відеозапис, що може проводитись як слідчим, так і спеціалістом. Акцентуємо увагу, що на даний момент здійснення кримінального провадження відбувається з урахуванням змін до КПК України [20] (режим воєнного стану), де зазначено, що показання, отримані під час допиту свідка та потерпілого, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою технічних засобів відеофіксації, а допит підозрюваного ще й з обов'язковим залученням захисника. За результатами проведення допиту складається протокол, до якого обов'язково вносяться всі відомості та роз'яснення, надані спеціалістом, а також належним чином оформлюються додатки до протоколу допиту.

Ще однією важливою слідчою (розшуковою) дією, під час якої зазвичай залучаються спеціалісти, є обшук. Відповідно до ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуде у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Під час проведення обшуку слідчий є організатором проведення даної слідчої (розшукової) дії та керівником для всіх її учасників. Слідчий контролює процес та фіксує хід обшуку у протоколі, але для відеофіксації, як правило, залучається спеціаліст. Адже, знову ж таки з урахуванням змін до КПК України [20] при проведенні обшуку, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим, хід і результати проведення в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Основною причиною залучення спеціалістів для проведення обшуку є: консультація стосовно питань, що цікавлять слідчого; пошук предметів, про які відомо і які мають важливе значення для подальшого розслідування; фіксація слідів, виявлених на знайдених предметах; опис та вилучення предметів; відеофіксація обшуку.

Доцільно наголосити, що Верховний Суд у своїй постанові від 29 січня 2019 року у справі № 466/896/17 зауважив, що задля одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє їх від обов'язку особистого виконання обшуку. У випадку проведення обшуку іншими особами (наприклад, оперативними підрозділами кіберполіції), окрім слідчого чи прокурора, вказане слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку, результати якого у відповідності з вимогами статей 86, 87 КПК України не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень і на них не може посылатися суд при ухваленні обвинувального вироку, як на доказ [21].

Висновки. Особливістю використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста є те, що залучення ним спеціаліста під час проведення таких процесуальних дій може виявлятися як у процесуальній, так і непроцесуальній формах.

Процесуальна форма використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста полягає у відображенні факту застосування відповідних знань спеціаліста у процесуальних документах слідчого (зазначення відомостей у протоколі таких процесуальних дій, долучення висновків спеціаліста до протоколів у вигляді додатків). Непроцесуальна форма використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста виявляється у тому, що слідчий отримує їх в усній формі (консультації, пояснення) на всіх етапах проведення таких процесуальних дій, без зазначенням цього у своїх процесуальних документах. Така непроцесуальна форма має місце бути, адже сприяє як ефективному проведенню слідчих (розшукових) дій, так і надає чіткий орієнтир слідчому в ході всього досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 212 с.
4. Бишевец О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 209–215.
5. Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 253–260.
6. Гвоздок В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії : 081 – Право. Київ. 2021. 294 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
7. Експерт з питань права: повноваження та обов'язки. *Юридична газета online*. № 3 (709). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/ekspert-z-pitan-pravapovnovazhennya-ta-obovyazki.html>.
8. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу. Українське право. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseualnogo-statusu/.
9. Кочура О. О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 284–286.
10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.
11. Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 253–260.
12. Слободянюк Б. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях про умисне знищення або пошкодження чужого майна. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2 (6). С. 189–194.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 17 черв. 2020 р. № 720-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text>.
14. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137- IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>.
15. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. / за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.
16. Боднар А. В. Форми використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 46–56.
17. Kodeks postępowania karnego : Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 2022 r. URL: <https://eli.gov.pl/eli/DU/2022/1375/ogl>.
18. Бацько І. М. Протоколи слідчих дій як джерело доказів у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 231 с.
19. Циркаль В. В. Некоторые особенности тактики допроса с участием специалиста. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1981. № 22. С. 52–54.

20. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квіт. 2022 р. №2201- IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>.

21. Постанова Верховного Суду від 29 січ. 2019 р. у справі № 466/896/17 (провадження № 51-7795км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140>.

